[1513]

OP IT MÊD

Anne Dykstra, 'English and Frisian in Joost Halbertsma's *Lexicon Frisicum* (1872)', *Dictionaries, Journal of the Dictionary Society of North America* 39 (2018), 51-78.

It is opfallend hoe folle Ingelsk oft Halbertsma yn it *Lexicon Frisicum* opnommen hat. Sa komme de ôfkoartingen *Ags.*, *A.v.*, *Ang. v.* en *Ang.* mei-inoar 5616 kear foar, wylst der mar 2711 ferwizingen nei it Nederlânsk binne. Dat is net tafallich. Halbertsma gong derfan út dat it Ingelsk út it Frysk fuortkommen is en woe dêrom de grutte oerienkomsten tusken it Ingelsk en it Frysk sjen litte. Omdat er de Friezen en de Ingelsken as nau besibbe folken seach, woe er sa ek sjen litte dat de Friezen mei de Angelen en de Saksen, om it jier 500 hinne, nei Ingelân oerstutsen binne. Halbertsma hie bytiden grutte argewaasje fan de ideologyske Dútsk-nasjonalistyske claims fan de bruorren Grimm, mar wie sels dus ek net frij fan ideology. Dykstra lit sjen dat Halbertsma ek punten fan oerienkomst tusken it Frysk en it Ingelsk oer de holle sjoen hat en dat er de oerienkomsten better útkomme litte kinnen hie troch der de Nederlânske en Dútske foarmen neist te setten. Dykstra neamt Halbertsma syn besykjen 'un-systematic' en de útkomsten derfan Us Wurk 69 (2020), s. 193-202; <https://doi.org/10.21827/5fb7c8ecb62d8>

dêrtroch minder oertsjûgjend as dat kinnen hie.

Ut resint ûndersyk kaam nei foaren dat it DNA fan Friezen en Ingelsken – inkel dat fan manlju is ûndersocht – foar 50-100 persint gelyk is, wat taskreaun wurde kinne soe oan massale migraasje út Fryslân wei. Halbertsma soe dêr neffens Dykstra tige wiis mei west hawwe.

It stik is basearre op haadstik 12 fan Dykstra syn proefskrift fan 2011. It is in goed ding dat der no ek in Ingelske ferzje is.

(willem visser)

Jelske Dijkstra, Wilbert Heeringa, Emre Yilmaz, Henk van den Heuvel, David van Leeuwen & Hans Van de Velde, 'Language change caught in the act: A case study of Frisian relative pronouns'. Yn: Juan-Andrés Villena-Ponsoda, Francisco Díaz Montezinos, Antonio-Manuel Ávila-Muñoz & Matilde Vida-Castro (eds.), *Language Variation - European Perspectives VII. Selected papers from the Ninth International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 9), Malaga, June 2017. Amsterdam, John Benjamins (2019), 86-101.*

Dizze skriftlike wjerslach fan in kongresbydrage is wiidweidiger, mar yn essinsje net hiel oars as dy fan in

bydrage oan in oar kongres, dy't op s. 187 fan *Us Wurk* 68 (2019) synjearre is. It bliuwt allegearre hoe dan ek in moai resultaat fan wat in tiidslinend stik wurk west hawwe moat. Underwerp is de saneamde bynwurdlike *t*, hjir bestudearre oan 'e hân fan 'e betreklike foarnamwurden *dy't*, *wa't*, *wêr't* en *dêr't*. Wat yn 'e fakliteratuer troch Brouwer en Van der Meer al ris op basis fan de wiete finger útholden is, te witten dat dy *t* yn 'e rin fan 'e tiid ta- en letter wer ôfnaam, blykt yndied oan 'e hân fan útstjoerings fan Omrop Fryslân oan te toanen. De delgong nei de tachtiger jierren oppenearret him it meast yn spontane spraak; as in tekst troch in omropper foarlêzen wurdt docht bliken dat it skriftbyld dochs ynfloed hat op 'e útspraak. Der koe oars net fêststeld wurde dat froulju har oangeande de *t*-foarkar oars holden en droegen as manlju.

(siebren dyk)

Andreas Deutsch: 'Oudfriese termen in het Deutsches Rechtswörterbuch. De meertalige benadering van het woordenboek van historische Duitse juridische termen', Trefwoord (2019), https://ivdnt.org/images/stories/onderzoek_en_onderwijs/publicaties/trefwoord/andreas-deutsch_oudfriese_termen.pdf.

Dit artikel is in lichte bewurking fan in lêzing foar de "International Conference on Historical Lexicography and Lexicology", holden yn 2019 yn Ljouwert, dy't tanksij de oersetting fan Anne Dykstra no yn it Neder-

lânsk te lêzen is. Andreas Deutsch freget dêryn it omtinken foar it projekt dêr't er oan ferbûn is, it al lang rinnende en noch altyd net ôfsletten Deutsches Rechtswörterbuch. Njonken de tige wiidweidige opset is ien fan 'e bysûnderheden fan dat wurdboek it taalgebiet dat dutsen wurdt. It stiet nammentlik noch yn 'e Grimmske tradysje, dy't ûnder it begryp Dútsk it hiele Westgermaanske taalgebiet beflapte. It wurdboek bestrykt boppedat in útsûnderlik lange taalperioade. Dat allegearre smyt dêrmei ek hiel ferskillende staveringen op. Deutsch jout dêrfan twa foarbylden, dêr't ek de Aldfryske termen *setta* en *skelta* (en skriuwfarianten) yn opdûke. It wurdboek is ek rynsk mei sitaten, dat yllustrearre wurdt oan de yngong foar *soldede*. Deutsch merkt oars op dat it Rechtswörterbuch út noch yn in ferfanging wêze kin fan "een allesomvattend Oudfries woordenboek", dêr't er dan ek wakker foar pleitet.

(siebren dyk)

Rolf H. Bremmer Jr, "Thi Wilde Witsing": Vikings and Otherness in the Old Frisian Laws, The Journal of English and Germanic Philology 119 (2020), 1-26.

Yn trije Aldfryske rjochtsteksten, te witten de Santjin Kêsten, de Fjouwerentweintich Lânrijochten en it Aldere Skeltarjocht, binne ferwizingen te finen nei de Wytsingen. Dêr is al gauris omtinken oan jûn, mar eins binne se pas koartlyn wat mear bekend wurden en wol troch de

útstalling “Wij Vikingen” yn it Frysk Museum. Yn dit ryk annotatearre artikel, dêr’t dy referinsjes nochris stik foar stik yngeand yn besprutsen wurde, besiket Rolf Bremmer oan te toanen dat se earst en meast sjoen wurde moatte as in wêzentlik ûnderdiel fan de myte fan de oarsprong fan it Fryske folk. De konstruksje fan dy myte, dêr’t de ûnhuere reputaasje fan de Wytsingen treflik yn paste, moat taskreaun wurde, sa hâldt Bremmer út, oan it ferlet fan in rjochtfeardiging foar de útsûnderingsposysje fan de Friezen binnen it Hillige Roomske Ryk, in posysje dy’t om 1200 hinne in feit wie. Ien en oar betsjut dat de ferwizingen yn de trije boppeneamde rjochtsteksten beslist net, lykas krekt wól faak bard is, brûkt wurde meie om ta in rûge datearring fan de âlderdom dêrfan te kommen.

(oebele vries)

Susan E. Deskis, “Lyric Modes and Metaphor in The Wife’s Lament”, English Studies 101 (2020), 383-398.

De ynterpretaasje fan it 53-rigelige Aldingelske gedicht “The Wife’s Lament” binne al hiel wat stúdzjes oan wijd. Yn dit artikel wurdt de klam lein op it metafoaryske karakter fan dat gedicht. Ta ûnderbouwing fan dy ynterpretaasje wiist de auteur ûnder oaren op in noch net earder synjalearre oerienkomst mei in Aldfryske rjochtstekst, te witten de ferneamde Tredde Need fan it Twadde Lân-rjocht, dêr’t it – sa’t ek bûten it lytse rûntsje fan spesjalisten wol bekend is – yn giet om it hoedzjen troch de

mem fan it heiteleaze bern. De auteur hellet dêr de alliterearjende pearformule *vnder eke and vnder eerthe* (“ûnder iik en ûnder ierde”) út oan, dêr’t wy yndied deselde leksikale elementen yn tsjinkomme as yn in twatal rigels fan it Aldingelske gedicht: “ûnder”, “iik” en “ierde”. De Aldfryske tekst lit dúdlik sjen dat wy te krijen ha mei in metafoar fan it begryp “grêf”, wat men net fuortdaalk út de Aldingelske tekst helje soe. De skriuwster, dy’t nei mar leafst sân publikaasjes fan de hân fan Rolf Bremmer ferwiist, weaget har net oan útspraken oer de oarsprong fan dizze parallel.

(oebele vries)

Thomas Berg, ‘Asymmetrical Intercalation in Germanic Complex Verbs’, Journal of Germanic Linguistics 32:2 (2020), 107-144.

In nijsgjirrich artikel oer gearstalde tiidwurden yn tolve Germaanske talen. Dêrby telt it Frysk foar twa, meidat it opspjalt is yn in westlike en in noardlike tûke. Dat komt omdat it Noardfrysk wat in aparte posysje hat binnen it Westgermaansk meidat der in ferhâldingswurd tusken partikel en tiidwurdlike kearn opdûke kin, as yn *diar woort jo imer so am-üüb-trebelt*. Dy saneamde P-wrap is yn 2006 yn dit tydskrift wiidweidich behannele troch Jarich Hoekstra. It Noardfrysk docht oars wol mei de westlike partners mei yn it ferskynsel dat it partikel lofts stiet. De Skandinavyske talen, mar ek it Ingelsk, ha it oan ‘e rjochterkant.

Sintraal yn it artikel stiet de fraach wat materiaal oft der tusken de beide parten fan it gearstalde tiidwurd set wurde kin. By talen mei it partikel rjochts binne de mooglikheden grutter, oant hiele frazen ta, as yn byg. Ingelsk *Tim looked the word up*. De auteur jout in psycholingwistyske ferklearring foar it ferskil; hy nimt oan dat der in asymmetry bestiet tusken tiidwurd en partikel en dat soks reperkusjes hat by it “prosesjen” fan it gehiel.

(siebren dyk)

Hindrik Sijens & Hans Van de Velde, 'The Formation of Neologisms in a Lesser-used Language: The Case of Frisian'. Yn: Dictionaries. Journal of the Dictionary Society of North America 41.1 (2020) [= Special Issue: Global Viewpoints on Lexicography and Neologisms], 45-67.

Nei in wiidweidige ynliding oer de sosjolingwistyske sitewaasje yn Fryslân wurdt hjir in karakterisearring fan neologismen yn it Frysk jûn. Oars as bygelyks it Ingelsk, dêr't termen foar nije konsepten út 'e taal sels wei formearre wurde, makket in minderheidstaal as it Frysk benammen gebrûk fan it meganisme fan it lienwurd en de lienoersetting. Fan beide wurde foarbylden jûn, mar ek fan 'e tuskenfoarmen en oare subtiliteiten dy't der mei anneks wêze kinne. Der wurdt ek op wiisd dat guon optochte foarmen net strike mei it taalsysteem.

It nijsgjirrichst is it lêste part, dêr't yngien wurdt op 'e fraach wat in leksikograaf oan moat mei sok-

soarte fan nijfoarmingen. Dy fraach knipt foaral yn ferbân mei it kommende Online Nederlânsk-Frysk Wurdboek (ONFW). De auteurs nimme hjir in nuânsearre stanpunt yn, wat tusken de Scylla fan 'e platte ynterferinsje en de Charybdis fan it útwrydske purisme troch. Boppedat litte se de taalbrûker faak sels ek kiezen, dy't dêrby holpen wurdt meidat der oan alternative formen labels keppele wurde. Der wurdt ek oankundige dat de taalbrûker anst sels suggestjes jaan kin. Boppedat binne der plannen om neologismen yn it taalgebrûk mei help fan ynformaasje-technology earder op it spoar te kommen.

(siebren dyk)

Siebren Dyk, 'Derivational networks in Frisian'. Yn: Livia Körtevelyessy, Alexandra Bagasheva & Pavol Štekauer (red.), Derivational Networks Across Languages (= Trends in Linguistic Studies and Monographs, volume 340). Berlin, De Gruyter Mouton (2020), 157-166.

It boek dêr't dit artikel yn stiet, is it einprodukt fan in morfologysk projekt. Sintraal dêryn stiet in trijediminsjonaal systeem fan in derivasjoneel netwurk, dêr't a) de 'ferti-kale', paradigmatiske diminsje (alle direkte ôfliedingen fan in grûnwurd), b) de 'horizontale' diminsje (de fierdere ôfliedingen fan dy direkte ôflieding) en c) de semantyske diminsje (de semantyske kategoryen dy't mei elke derivasjonele stap anneks binne) yn kombinearre wurde.

Yn it Frysk, sa docht bliken, hat fan de kategoryen tiidwurd, haadwurd en eigenskipswurd de earste de measte derivaasje mooglikheden, dêrnei de eigenskipswurden en as lêste de haadwurden. It Frysk hat oars in frij earm derivaasje systeem, meidat gâns semantyske kategoryen net op in morfologyske, mar in syntaktyske manier útdrukt wurde. Fierders kin in morfologyske kategory fierdere derivaasje ek blokkearje, lykas men dat hat mei ferlytswurden.

It artikel is klearder noch neffens in fêst mal opset. Dat betsjut tagelyk dat de brûkte termen net útlein wurde en ek net útlein wurde hoege. Oan 'e iene kant krijt men sa in tige kompakt artikel, dat lykwols net altyd like maklik nei te kommen is foar de lêzer dy't net fertroud is mei it teoretysk ramt.

(willem visser)

Nanna Haug Hilton, G.T. Jensma & Willem Visser, 'Frisian'. Yn: Lenore Grenoble, Pia Lane & Unn Røyne-land, Linguistic Minorities in Europe Online. A Born-Digital, Multimodal, Peer-Reviewed Online Reference Resource. De Gruyter. Online publisearre yn 2020: <https://doi.org/10.1515/lme.10739543>

In tweintich jier lyn, sa om 'e milenniumwiksel hinne, reinde it bondels mei beskriuwings fan 'e posysje fan ûnderskate Europeese minderheidstalen. Sûnt is dy bui, nei út en troch nochris in snjitter, aardich opdrûge, mar no is der dochs wer in publi-

kaasje oer it Frysk yn dyselde tradysje. Lykwols binne der ferskillen. Dizze is nochal wat wiidweidiger as de trochstrings 10-15 siden fan 'e foarige weach. Boppedat is dizze publikaasje online. Wat dat oangiet liket er wat op it regionale dossier oer it Frysk fan Mercator, al is dat benammen rjochte op it ûnderwiis en is dat ek al wer fan it jier 2007. Want it gearstallen fan ditsoarte oersjoggen is ien ding, mar it byhâlden, dat is de wiere keunst.

It platfoarm Linguistic Minorities in Europe Online, sa't it liket mei in sterke ynbring út Oslo wei, hat ûnderdak fûn by de grutte útjouwer De Gruyter. It Frysk is ien fan 'e allerearste talen dy't dêr in plakje krige ha. De Grinzer gearstallers Hilton, Jensma en Visser moasten har dêrby wol hâlde oan de globale opset fan 'e rige. It stik begjint mei in typologysk, taalkundig en demografysk profyl. Under dat lêste wurdt benammen de mjitte fan taalbehearsking ferstien. It ferhaal giet dan fierder mei seksjes oer standerdisearring (stavering, wurdboeken), fariaasje (benammen oer it dialektysk ferskaat), taalhâlding, refitalisaasje en behâld (dêr't de gearstallers tink net fan wisten wat se der mei oan moasten; no wurde de proefskriften fan Günther-van der Meij en Bosma der elk mei in alinea yn gearfette), ûnderwiis, media en oare kulturele ynstellings.

It stik slút ôf mei konklúzjes en ideeën foar takomstich ûndersyk. It Frysk liket neffens de skriuwers navenant noch wol fitaal, mar stiet der swak foar yn it ûnderwiis en it skriftlike domein. It stik is navenant

rynsk yllustrearre, en, sa't jo fan in publikaasje op ynternet ferwachtsje kinne, der binne ek trochklikmooglikheden nei oare boarnen. Alles meiinoar kin men, op dit stuit en yn dizze foarm, wol sprekke fan in oanwinst.

(siebren dyk)

Jan Noordegraaf, 'J.H. Halbertsma over taal en geest', Trefwoord (2020), https://ivdnt.org/images/stories/onderzoek_en_onderwijs/publicaties/trefwoord/noordegraaf_halbertsma-over-taal-en-geest.pdf.

Noordegraaf freget hjir it omtinken foar Halbertsma syn taalopfetting, dy't noch it wiidweidichst en meast eksplisyt nei foaren komt yn syn ynliding by de útjefte fan Maerlant syn Spiegel Historiael (1852). Jo soene Halbertsma syn fyzje psygologisearjend neame kinne. Halbertsma grypt dêrmei werom op 18de-iuwske ideeën, benammen dy fan Hemsterhuis en Valckenaer, en komt dêrmei yn konflikt mei de opkommende mear bêta-eftige oanpak fan bygelyks in Schleicher. Noordegraaf lit sjen dat Jacob Grimm Halbertsma ek net hielendal serieuus nimt. Hy liket dus eins mear in 18de-iuwer as dat er oansluting hat by de wichtichste streaming fan syn eigen tiid. Noordegraaf lûkt in parallel mei de Frânske taalkundige Michel Bréal, dy't ek úthâldt dat yn de taal de "geest" sintraal stiet en net sa lyk fysyske uteringsfoarmen. Ek Bréal liet him ynspirearje troch de 18de iuw.

Net alles yn dit stik is nij; it

wichtichste doel derfan skynt te wêzen om nijere literatuer te yntrodusearjen. It hat dan ek foaral it karakter fan in oersjochartikel.

(siebren dyk)

Anne Dykstra, 'Het bijgeloof is diep gegriffeld in het menselijk hart. Folklore in het Lexicon Frisicum (1872)', Trefwoord (2020), https://ivdnt.org/images/stories/onderzoek_en_onderwijs/publicaties/trefwoord/Folklore-in-het-Lexicon-Frisicum-TWF.pdf.

Al hie Joast Halbertsma primêr in taalkundige ynteresse, folklore hie syn niget ek. Sytse Jan van der Molen neamde him de earste Fryske folklorist. Dat past goed by it 19de-iuwske romantyske wittenskiplike paradigma. Komt dy niget foaral nei foaren yn Halbertsma syn literêr wurk, Dykstra lit yn dit artikel sjen dat der yn it *Lexicon Frisicum* ek genôch oer folklore te finen is, wat er taskriuwt oan it ensyklopedyske karakter fan dat wurdboek. Der wurdt ús ek in Ingelsktalige ferzje fan it stik tasein yn in troch Jonathan Roper te redigearjen bondel dy't as wurktitel hat: *Laography and Lexicography: Studies of Dictionaries as Sources of Folklore Data*.

(willem visser)

*Jarich Hoekstra, 'Kusche skal üs möle du – Baby Talk im Nordfriesischen'. Yn: Michael Elmentaler & Oliver Niebuhr (útj.), *An den Rändern der Sprache*. Berlin (2020),*

Peter Lang [= Kieler Forschungen zur Sprachwissenschaft, Band 12], 67-108.

Dit tsjokke boek oer “de rânen” fan ‘e taal hat njonken ôfdielings as “Das Unsagbare sagen” en “Atmen und Schweigen” ek in skift “Sprachgebrauch jenseits der Darstellungsfunktion”. Dêr stiet in artikel fan Jarich Hoekstra yn oer bernetaal, of eins better oer bernewurden, en dan giet it om wurden dy’t spesifyk tsjin lytse bern sein wurde, of dy’t út sok praat ôfkomstich binne. Hoekstra docht syn ferhaal oan ‘e hân fan it Noardfryske dialekt fan Föhr en Amrum, al makket er ek wol ris útstapkes nei oare Fryske dialektgebieten. Hy makket oars yn syn ynlieding dúdlik dat “Babytalk”, sa’t er dizze taalfariant neamt, net unyk foar it Frysk is. Earder oarsom, alle minskeberntsjes leare taal en dêr is Babytalk net los fan te sjen. Algemiene skaaimerken binne dat it om ferienfâldige foarmen giet, dy’t in sterk affektive lading hawwe.

Hoekstra begjint yn syn behanneling mei “Lallwörter”, wurden dy’t basearre binne op ‘e earste lûden fan lytse poppen, dêr’t heit en mem dan wat fan besykje te meitsjen. De basisstruktuer is aldersimpelst. It lûd is in *a*, bylûden komme net yn kloften en binne beheind ta labiale en dintale nasalen en ploffers. Mei wat ekstra oannamen blike sawol *heit* as *mem*, *pake* en *beppe* as ek de Skylger *ta* en de Hylper *ame* dêr allegearre op werom te bringen. In oare kategory wurdt foarme troch ferienfâldige wurden dy’t neffens in pear “regels”

fan wurden út ‘e gewoane wurdskat ôflaat wurde. Basis is it beklamme wurdliid, konsonantkloften wurde fer-simpele en markearre konsonanten wurde ferfongen troch ûnmarkearre. It favorite trocheepatroan kin ta stân brocht wurde troch ferlytingsút-gongen of byneed reduplikaasje. Semantysk sitte sokke wurd-sjes benammen yn ‘e sfear fan famylje-relaasjes, bisten en lichemsdielen. Hoekstra giet ek noch koart yn op flainammen dy’t allyksa ferienfâldige binne, bygelyks *Isje* út *Elisabeth*. It ferhaal wurdt noch in moraal meijûn meidat histoarysk taalkundigen en benammen etymologen it leksum krije om dizze wize fan wurdformaasje net oer de kop te sjen. Soks is yn ‘e skiednis fan ‘e frisistyk oars wol bard. Nammen dy’t falle binne Kuhn (dy’t miende in skift foargermaanske nammen ûntdutsen te hawwen) en Buma en Hofstra by harren stúdzjes nei de etymology fan *heit*.

Dit is in artikel dêr’t in pake in goed sin fan krijt. Dat komt troch it ûnferwachte perspektyf, de romte oan foarbylden, mar dochs ek troch de bernerymkes dêr’t it mei lardearre is.
(siebren dyk)

Thomas Steensen, Die Friesen. Menschen am Meer. Geschichte, Landschaft, Kultur & Sprache. Kiel/Hamburg (2020), Wachholtz.

Oer de Fryslannen is ûnderwyls in soad publisearre, skriuwt Thomas Steensen yn syn foarwurd, en dat is sûnder mis wier. De oantrún ta it

skriuwen fan nòch in boek oer de Friezen wie foar de eardere direkteur fan it Nordfriisk Instituut in oanfraach om in lêzing te hâlden oer “Das seltsame Volk der Friesen”. “Nicht unter diesem Titel!” hie syn earste reaksje west. Mar nei’t er der langer oer neitocht hie, kaam er ta de konklúzje dat “seltsames Volk” ûnder beskate premissen dochs fan pas wêze koe- de titel fan ‘e lêzing bleau, sa’t er wie. De fragen dy’t sa’n útspraak oproppe, besiket er yn ‘e rin fan “Die Friesen” op te lossen (s. 7).

Mei dizze útjefte wol Steensen sadwaande út op “einen Gesamtüberblick, aus einem Guss” (s. 7). En sa ûnderskaat *Die Friesen* him fan oar wurk lykas *Die Friesland* (Bredstedt 2006) yn ‘t foarste plak trochdat West-, Noard- en Eastfryske skaaimerken gewoanwei net yn aparte haadstikken behannele, mar yn in foech “Rundumschlag” op it aljemint brocht wurde. Yn haadstikken lykas “Landschaft”, “Handel” of “Sprachen” springt de skriuwer fan it iene Fryske gebiet yn it oare, om oerienkomsten en ferskillen direkt meiinoar yn ferbân te bringen. Earst yn it haadstik “Friesische Landen” en yn ‘e “Fallstudien” giet it apart fierder, ek om’t de auteur alle gebieten yn syn rubryk “Fahrradtour” efterinoar befytst. Benammen dy yndividuele reis yllústrearret in bysûnderheid fan syn boek: it makket de yndruk fan in persoanlike konfrontaasje mei “de Friezen”, wat men ek ôfnimme kin oan it feit dat alle foto’s út ‘e kamera fan ‘e skriuwer komme en dat syn dochters yn ‘e skriuwersbiografy neamd wurde. Njonken in macht oan

feiten oer de Fryslannen jout Steensen ek moai wat “couleur locale”, benammen at er op syn fytsocht persoanlik kontakt mei lân en minsken siket. De stimmen fan oaren komme ek oan bod yn ‘e fierdere haadstikken: ynskode kommentaren fan histoaryske en hjoeddeiske persoanen, biedwurden en sitaten út ‘e literatuer wurde as foarbylden fan ‘e unike situaasje fan ‘e Fryslannen bybrocht.

Steensen besiket syn fryksinnichheid net te ferskûljen. Ek al nimt er hieltyd wer ôfstân fan al te ûnkrityske ‘Heimattümelei’ en docht er alle war om in differinsjearre beskôging fan begripen lykas “folk” te jaan, de Friezen binne foar him net inkeld in wittenskiplik ûndersyksgebiet, mar ek in saak fan it hert. Sadwaande jout Steensen oer gâns, dat er op syn reis troch de Fryslannen tsjinkomt, bytiden ek krityske oardielen, dêr’t lêzers mooglik ûngelyk oer tinke sille. Nettsjinsteande dat is it boek tige it lêzen wurdich, likefolle oft men jin noch nea of al sûnt lang mei “de Friezen” – wa’t dat dan ek mar wêze meie – dwaande hoden hat.

(wendy vanselow)

Rahel Beyer & Albrecht Plewnia (Hrsg.), Handbuch der Sprachminderheiten in Deutschland. Tübingen (2020), Narr Francke Attempto Verlag.

De ôfsluter fan in rige hanboeken oer taalminderheden dêr’t it Dútsk yn behelle is, is dit hanboek oer taalminderheden yn Dútslân sels. It is in tsjok boekwurk wurden, dêr’t in soad

ynformaasje yn te finen is oer de ferskillende minderheden, wylst dy ynformaasje ek op sa'n wize oardere is dat der in goede ferliking mooglik is. Njonken de "klassike" minderheidstalen of regionale talen Deensk, Noardfrysk, Sealterfrysk, Platdútsk, Sorbysk en Roma krije ek de allochtoane minderheidstalen Turksk en Poalsk, de talen fan Russyske en Poalske emigranten en sels de fizeel-romtlike Dútske gebeartetaal (DGS) it omtinken.

De ôfsûnderlike haadstikken binne yndield yn subhaadstikken oer geografyske lizzing, demografy en statystyk, skiednis, ekonomyske en politike sitewaasje, juridyske ynbêding, kulturele aspekten, de sosjolingwistyske sitewaasje, taalgebrûk en taalfeardigens, ynstitúsjes en de saneamde "linguistic landscapes". De skriuwers hawwe ferskillende swiertepunten lein, ôfhinklik fan 'e beskikberens ta of nijsgjirrigens fan de data, en ha soms ek paragrafen gearfoege of sels weilitten. Dat smyt struktureel sjoen net altyd idintike bydragen op. Dy heterogeniteit docht lykwols gjin ôfbrek oan it gehiel, soks is domwei in ôfspegeling fan no ien kear foarkommende ferskillen. Heterogeniteit is foar hast alle bydragen hoe dan ek de meast mienskiplike neamer, omdat de measte talen har noch fierder opspjalte litte yn ferskillende farieiteiten en sprekkergruppen.

It haadstik "Die Friesen und das Friesische in Deutschland", dat oer it Noardfrysk giet, is mei syn 74 siden it langste fan it boek. Auteur is Alastair Walker, dy't jierrenlang as wittenskiplik meiwurker ferbûn west

hat oan 'e Nordfriesische Wörterbuchstelle yn Kiel. Walker jout in wiidweidich oersjoch fan wat foar it Noardfrysk as minderheidstaal fan belang is. Benammen de politike en taalsosjologyske aspekten binne oersichtlik presintearre, wylst de paragraaf oer de linguistic landscapes pionierswurk is. Walker giet krityk op ynstututen en persoanen ek net út 'e wei (byg. de siden 72 en 89 oer de Friesenrat [Fryske Rie] en op 'e siden 92-93 oer it Nordfriisk Instituut). It ûntbrekken fan in totaalkonsept foar de taalplenning wurdt fan him faker as ien kear bekritisearre. De measte oare auteurs binne mei it uterjen fan soksoarte krityk folle hoedener.

De bydrage oer it Noardfrysk is alles meiinoar oersichtlik en tagelyk ryk oan details, al moat sein wurde dat benammen op 'e dynamyske mêden fan media en keunst in pear gegevens net mear hielendal krekt of aktueel binne. Sa hjit de radioútstjoering fan 'e NDR net "Friisk" mar "Frasch for enarken" (s. 103), en de net mear ûnder de SHHB fallende kulturele krante "Schleswig-Holstein" ferskynt net mear alle moannen, mar inkeld ienris yn it fearnsjier, mar dan wol alle kearen mei in Frysk artikel (s. 105). Yn it wat pessimistyske literêre haadstik hiene ek de nammen fan Erk Petersen en Ellin Nickelsen neamd wurde kind en op it mêd fan it toaniel de Amrumer ploegen "TheNo" en de "Öömrang Teoottersköö". Der binne ek mear muzyklju mei Noardfryske lieten op it ripertwaar, lykas Ginger Redcliff alias Hanna Plasz of NORMA (Schulz). Likegoed is it Walker, in ekspert op it

mêd fan dialektology, leksikografy, sosjolingwistyk en minderheidstalen – en dat wier net inkeld foar Noardfryslân – slagge om in brûkber oersjoch te skriuwen, dat grif ek by kolleezjes oan universiteiten fertuten dwaan sil. Dat jildt nammers ek foar it wat behindiger haadstik oer it Sealterfrysk, dat troch Jörg Peters gearstald is.

In fraachje soe noch steld wurde kinne oer it brûken fan “Frysk” yn it haadstik oer it Platdútsk. Is dêr mei “Frysk” wier de brede betsjutting bedoeld as it om Wikipediaferzjes giet, of slacht de term earder inkeld op it westerlauwerske Frysk? Dat lêste sil ‘t hast wol, want sawol foar it westerlauwersk Frysk as it Sealterfrysk en it Noardfrysk besteane in stikmannich net fan inoar ôfhinklike ferzjes.

De oare bydragen jouwe ek nijs-gjirrige basiskennis en sette de faak út gâns ferskillende ûndersiken fuortkommen ynformaasje ornaris goed op in rychje. Krekt troch it njonkeninoar setten fan ‘e omstannichheden en skaaimerken fan ‘e talen falle mienskiplikheden en ferskillen op, en dêr kin dan útsoarte wer oer harsen-

skrabe en hottefile wurde. Benammen it lêste haadstik oer de Dútske gebeartetaal smyt prinsipjele fragen oer it aard fan minderheidstalen op en lit oanskôglik sjen hoe’t in taalstysteem sûnder lûdsuterings folút funksjonearje kin.

(wendy vanselow)

Jelle Krol, Minority Language Writers in the Wake of World War One. A Case Study of Four European Authors. Palgrave Macmillan (2020), ISBN 978-3-030-52039-7. Priis hurd kaft €119,89; e-boek €93,08, XIII + 346 siden.

Fan Jelle Krol syn dissertaasje *Combative Minority Literature Writers in the Aftermath of the Great War – Douwe Kalma, Saunders Lewis, Hugh MacDiarmid and Roparz Hemon*, yn 2018 útjûn yn eigen behear, is no, mei in wat koartere titel, in hannelsedysje op ‘e merk kaam. It oarspronklike proefskrift is yn 2018 yn *Us Wurk* besprutsen troch Wendy Vanselow, sjoch de siden 190-194.

(siebren dyk)